

Właściwości temperamentu a organizacja osobowości osób uzależnionych od alkoholu

Temperamental properties and personality organisation in individuals with alcohol dependence

¹ Katedra Psychologii Osobowości, Wydział Psychologii, Uniwersytet Kazimierza Wielkiego w Bydgoszczy, Bydgoszcz, Polska

² Centrum Psychiatrii, Centrum Medyczne Giziński sp. z o.o., Bydgoszcz, Polska

Adres do korespondencji: Patrycja Basińska, Katedra Psychologii Osobowości, Wydział Psychologii, Uniwersytet Kazimierza Wielkiego w Bydgoszczy, ul. Leopolda Staffa 1, 85-867 Bydgoszcz, e-mail: patmic33@wp.pl

¹ Department of Personality Psychology, Faculty of Psychology, Kazimierz Wielki University in Bydgoszcz, Bydgoszcz, Poland

² Psychiatry Centre, Medical Centre Giziński sp. z o.o., Bydgoszcz, Poland

Correspondence: Patrycja Basińska, Department of Personality Psychology, Faculty of Psychology, Kazimierz Wielki University in Bydgoszcz, Leopolda Staffa 1, 85-867 Bydgoszcz, Poland, e-mail: patmic33@wp.pl

ORCID iDs

1. Patrycja Basińska <https://orcid.org/0000-0003-0896-5037>

2. Alicja Czerwińska <https://orcid.org/0009-0005-4372-7124>

Streszczenie

Wprowadzenie i cel: Podejście kliniczne w zakresie diagnozy zaburzeń psychicznych koncentruje się na identyfikacji mechanizmów predysponujących do rozwoju patologii. Temperament, cechujący się uwarunkowaniem biologicznym, reguluje m.in. potrzebę stymulacji, która może się przejawiać zachowaniami ryzykownymi, w tym problematycznym używaniem alkoholu. Celem pracy była weryfikacja związków pomiędzy właściwościami temperamentu a wymiarami organizacji osobowości u osób uzależnionych od alkoholu. **Materiał i metody:** W badaniu wzięło udział 91 osób uzależnionych od alkoholu (26 kobiet i 65 mężczyzn). Zastosowano Kwestionariusz Temperamentu PTS, mierzący siłę procesu pobudzenia, siłę procesu hamowania i ruchliwość procesów nerwowych, Inwentarz Organizacji Osobowości (Inventory of Personality Organization, IPO), badający wymiary organizacji osobowości: mechanizmy obronne, integrację tożsamości i zdolność testowania rzeczywistości, a także natężenie agresji i wartości moralne, oraz metryczkę. **Wyniki:** Zaobserwowano istotne związki siły procesu hamowania i ruchliwości procesów nerwowych ze wszystkimi wymiarami organizacji osobowości: stosowanymi mechanizmami obronnymi, stopniem integracji tożsamości i zdolnością do testowania rzeczywistości, a także z natężeniem agresji i wartościami moralnymi. Najsilniejszy związek wykazano pomiędzy siłą procesu hamowania a skalą natężenia agresji. Słabą, ujemną korelację odnotowano także pomiędzy siłą procesu pobudzenia a integracją tożsamości. Analizy eksploracyjne wykazały też, że im silniejszy typ temperamentu (wyższe siła procesu pobudzenia oraz siła procesu hamowania), tym mniejsze nieprawidłowości w organizacji osobowości w grupie osób uzależnionych od alkoholu. Najwyższe nieprawidłowości w zakresie organizacji osobowości ujawniają osoby uzależnione od alkoholu o słabym typie temperamentu. **Wnioski:** Zarówno analizy korelacyjne, jak i eksploracyjne pokazują, że biologicznie uwarunkowane cechy temperamentu ujawniają związek z nieprawidłowo rozwiniętą organizacją osobowości osób uzależnionych od alkoholu.

Słowa kluczowe: temperament, organizacja osobowości, uzależnienie od alkoholu

Abstract

Introduction and aim: The clinical approach to the diagnosis of mental disorders focuses on identifying mechanisms that predispose to pathology. Temperament, which is determined by biological factors, mediates, among others, the need for stimulation, which may manifest in risky behaviours, including problematic alcohol use. The aim of the study was to verify the relationships between temperamental properties and dimensions of personality organisation in alcohol-dependent individuals. **Materials and methods:** The study involved 91 alcohol-dependent individuals (26 women and 65 men). We used the PTS Temperament Questionnaire to measure the strength of excitation, the strength of inhibition and the mobility of nervous processes; the Inventory of Personality Organization (IPO) to assess the dimensions of personality organisation: primitive defences, identity diffusion, reality testing, aggression and moral values; as well as a demographic questionnaire. **Results:** Significant relationships were found between the strength of inhibition and mobility of nervous processes with all dimensions of personality organisation: primitive defences, identity diffusion and the ability to test reality, as well as aggression and moral values. The strongest relationship was demonstrated between the strength of inhibition and aggression. A weak, negative correlation was also noted between the strength of excitation and identity diffusion. Exploratory

analyses further showed that the stronger the temperament type (higher strength of excitation and inhibition), the smaller the impairment of personality organisation in the group of alcohol-dependent individuals. The most severe disorders of personality organisation were shown by alcohol-dependent individuals with a weak temperament. **Conclusions:** Both correlational and exploratory analyses have shown that biologically determined temperamental traits are related to the abnormally developed personality organisation in alcohol-dependent individuals.

Keywords: temperament, personality organisation, alcohol dependence

WPROWADZENIE

Uzależnienie od alkoholu oraz jego nadmierna konsumpcja w postaci picia szkodliwego i ryzykownego prowadzą do wielu negatywnych konsekwencji mających charakter indywidualny i społeczny (Włodarczyk, 2018). Wśród motywów spożywania alkoholu wyróżnia się m.in. uwarunkowania kulturowe, redukcję stresu oraz poprawę samopoczucia (Bryl *et al.*, 2020). Dla angażowania się ludzi w spożywanie alkoholu istotne znaczenie mają biologicznie uwarunkowane oraz względnie stałe w ciągu życia cechy temperamentalne (Erzin *et al.*, 2020; Vecchiotti *et al.*, 2023; Vikas *et al.*, 2018). Temperament ma charakter dystalny, co oznacza, że wchodząc w interakcje z innymi czynnikami indywidualnymi i środowiskowymi, może stanowić podłoże rozwoju problemów alkoholowych (Poprawa, 2013). Badając związki temperamentu z używaniem alkoholu, dotychczas opierano się głównie na regulacyjnej teorii temperamentu Strelaua oraz psychobiologicznym modelu temperamentu Cloningera (Cloninger *et al.*, 2002; Miklewska i Miklewska, 2000; Oniszczenko *et al.*, 2014). W niniejszej pracy wykorzystano teorię Pawłowa, według której u podłoża różnic indywidualnych związanych z regulacją zachowania leżą właściwości układu nerwowego (Strelau, 2012).

Iwan Pawłow wprowadził pojęcie typu układu nerwowego jako konfiguracji podstawowych właściwości: siły procesu pobudzenia, siły procesu hamowania oraz ruchliwości procesów nerwowych (Strelau, 1985). Siła procesu pobudzenia odpowiada m.in. za funkcjonalną wydolność ośrodkowego układu nerwowego podczas silnego i długo utrzymującego się pobudzenia. Z kolei siła procesu hamowania, uznawana za wymiar samokontroli, to m.in. umiejętność powstrzymania, odrzucania i przerywania czynności odpowiednio do potrzeby. Ruchliwość procesów nerwowych natomiast jest zdolnością do odpowiedniego reagowania na szybko zmieniające się bodźce adekwatnie do zmian pojawiających się w otoczeniu (Strelau i Zawadzki, 1998).

Otto F. Kernberg uważa temperament za podstawową strukturę konstytutywną osobowości, manifestującą się w reaktywności psychomotorycznej, poznawczej i afektywnej (Kernberg, 1992, 2016). Model Kernberga opiera się głównie na teorii relacji z obiektem i uwzględnia rolę czynników neurobiologicznych oraz środowiskowych w kształtowaniu się organizacji osobowości (Cierpiąłkowska i Marszał, 2013). Autor szuka źródeł patomechanizmów prowadzących do zaburzeń psychicznych, korzystając z wymiarów struktury osobowości (Wojtyńkiewicz *et al.*, 2020). Do najważniejszych zalicza: tożsamość, charakter relacji

Zmienna	Kobiety (n = 26, 29%)	Mężczyźni (n = 65, 71%)	Razem N = 91
	M (SD)	M (SD)	M (SD)
Wiek [lata]	44 (13,4)	43 (12,8)	43,5 (12,9)
Wiek inicjacji alkoholowej [lata]	17 (2,5)	17 (4,2)	17 (3,8)
Wiek, w którym rozpoczęło się używanie problemowe [lata]	32 (11,6)	28 (9,5)	28 (10,4)
	n (%)	n (%)	n (%)
Miejsce zamieszkania: wieś	2 (7,7)	9 (13,8)	11 (12)
Miejsce zamieszkania: miasto	24 (92,3)	56 (86,2)	80 (88)
Stan cywilny: wolny	12 (49)	34 (52)	46 (51)
Stan cywilny: w związku	14 (51)	31 (48)	45 (49)
Wykształcenie: podstawowe	1 (3,9)	4 (6,1)	5 (6)
Wykształcenie: gimnazjalne	1 (3,9)	4 (6,1)	5 (6)
Wykształcenie: zawodowe	2 (7,7)	14 (21,6)	16 (18)
Wykształcenie: średnie	10 (38,4)	26 (40)	36 (40)
Wykształcenie: wyższe	12 (46,1)	17 (26,2)	29 (32)
Współistniejące choroby somatyczne	3 (3)	13 (14)	16 (17)
Współistniejące choroby psychiczne	26 (100%)	65 (100)	91 (100)

M – mean, średnia; SD – standard deviation, odchylenie standardowe.

246 Tab. 1. Statystyki opisowe badanej grupy

Właściwość temperamentu	Siła procesu pobudzenia	Siła procesu hamowania	Ruchliwość procesów nerwowych
Mechanizmy obronne	-0,20	-0,36***	-0,30**
Integracja tożsamości	-0,27**	-0,41***	-0,33***
Testowanie rzeczywistości	-0,13	-0,25*	-0,26*
Natężenie agresji	-0,03	-0,58***	-0,26*
Wartości moralne	-0,04	-0,33**	-0,27**

* $p < 0,05$; ** $p < 0,01$; *** $p < 0,001$.

Tab. 2. Korelacja rho Spearmana związków właściwości temperamentu z organizacją osobowości

z obiektem, stosowane mechanizmy obronne, testowanie rzeczywistości i wartości moralne (Kosowska i Wojtyńkiewicz, 2021).

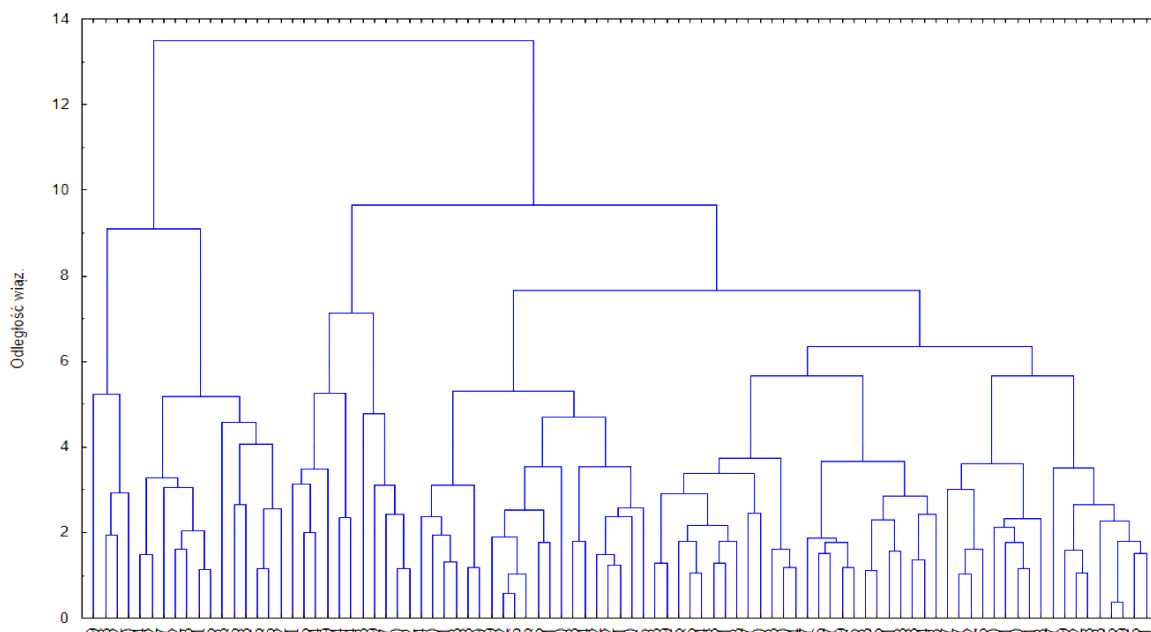
Wskazuje się na większą patologię organizacji osobowości osób uzależnionych od alkoholu w stosunku do osób nieuzależnionych (Wojtyńkiewicz *et al.*, 2020). Dotychczas w badaniach empirycznych nie podejmowano zagadnienia weryfikacji związków pomiędzy organizacją osobowości a temperamentem. Zbadanie takiego związku wydaje się zasadne szczególnie z praktycznego punktu widzenia, w kontekście indywidualizacji terapii lub innych form pomocy, a także przewidywania nawrotów w okresie abstynencji.

Celem prezentowanej pracy jest weryfikacja związków pomiędzy temperamentem a organizacją osobowości u osób uzależnionych od alkoholu. Postawiono hipotezę (H1), że właściwości temperamentu są negatywnie związane z wymiarami organizacji osobowości. Eksploracja danych skłoniła również do postawienia hipotezy (H2) dotyczącej możliwości wyodrębnienia podgrup cechujących się pewnymi prawidłowościami w zakresie temperamentu oraz organizacji osobowości.

MATERIAŁ I METODY

Badania były prowadzone od czerwca 2022 do lutego 2023 roku w grupach samopomocowych Anonimowych Alkoholików (AA), w poradniach terapii uzależnień, na oddziale dziennym terapii uzależnień oraz w ogrzewalni dla bezdomnych znajdujących się na terenie Bydgoszczy, Płocka oraz Poznania, po uprzednim uzyskaniu zgody na przeprowadzenie badań od kierowników placówek i liderów grup AA. Respondenci wyrazili dobrowolną, pisemną zgodę na udział w badaniu. Zostali też zapoznani z jego celem, poinformowani o anonimowości, a także zapewnieni o możliwości rezygnacji z uczestnictwa w dowolnym momencie; nie pozostawali również w zależności od badacza.

W badaniu wzięło udział 91 osób uzależnionych od alkoholu – 26 kobiet oraz 65 mężczyzn. Wiek badanych mieścił się w przedziale 20–77 lat (średnia, *mean*, $M = 43,5$; odchylenie standardowe, *standard deviation*, $SD = 12,9$). Wiek inicjacji alkoholowej uczestnicy badania datowali średnio na 17. rok życia, a wiek, w którym rozpoczęło się używanie problemowe, na 28. rok życia. W tab. 1 zaprezentowano statystyki opisowe badanej grupy.

Ryc. 1. Analiza skupień: temperament i organizacja osobowości osób badanych metodą aglomeracyjną za pomocą odległości euklidesowej

Skupienie	1	2	3	4
1	–	1,84	0,90	1,30
2	1,84	–	1,71	3,05
3	0,90	1,71	–	1,51
4	1,30	3,05	1,51	–

Tab. 3. Odległości euklidesowe skupień

Skupienie	Skupienie 1 n = 32 (35%)	Skupienie 2 n = 14 (15,4%)	Skupienie 3 n = 28 (31%)	Skupienie 4 n = 17 (18,6%)	F (3,87)	p	RIR
	M (SD)	M (SD)	M (SD)	M (SD)			
Siła procesów pobudzenia	5,75 (0,98)	8,07 (1,07)	4,29 (1,12)	3,06 (1,14)	65,89	<0,001	1, 2, 3 > 4; 2, 3 > 4; 3 > 4
Siła procesów hamowania	4,19 (1,09)	7,57 (1,22)	6,04 (1,10)	3,12 (1,05)	55,12	<0,001	1, 2, 3 > 4; 2, 3 > 4; 3 > 4
Ruchliwość procesów nerwowych	4,78 (0,94)	7,64 (1,28)	5,11 (1,34)	2,59 (1,28)	46,46	<0,001	1, 2 > 4; 2, 3 > 4; 3 > 4
Mechanizmy obronne	2,91 (0,62)	2,25 (0,64)	2,55 (0,61)	3,11 (0,53)	6,79	<0,001	1 > 2; 2 < 4; 3 < 4
Integracja tożsamości	2,91 (0,72)	2,16 (0,67)	2,41 (0,57)	3,39 (0,74)	11,71	<0,001	1, 2 > 3; 2 < 4; 3 < 4
Testowanie rzeczywistości	2,28 (0,73)	1,71 (0,81)	1,95 (0,71)	2,29 (0,78)	2,64	0,055	Brak istotności
Natężenie agresji	2,20 (0,59)	1,42 (0,37)	1,68 (0,52)	2,25 (0,74)	9,69	<0,001	1, 2 > 3; 2 < 4; 3 < 4
Wartości moralne	2,62 (0,57)	2,11 (0,42)	2,38 (0,71)	2,87 (0,60)	4,87	<0,001	2 < 4

F – wartość testu analizy wariancji; M – mean, średnia; p – poziom istotności różnic; RIR – test rozsądnej istotnej różnicy Tukeya; SD – standard deviation, odchylenie standardowe.

Tab. 4. Statystyki opisowe i wyniki analizy wariancji dla wyodrębnionych skupień

Zastosowane narzędzia

Do badania właściwości temperamentu zastosowano Kwestionariusz Temperamentu PTS Jana Strelaua oraz Bogdana Zawadzkiego (Strelau i Zawadzki, 1998). Składa się on z 57 pozycji, do których badani ustosunkowują się według czterostopniowej skali Likerta (1 – zdecydowanie się zgadzam, 2 – raczej się zgadzam, 3 – raczej się nie zgadzam, 4 – zdecydowanie się nie zgadzam). Podstawę teoretyczną narzędzia stanowi teoria Pawłowa, zgodnie z którą każde zachowanie człowieka jest kontrolowane i regulowane przez ośrodkowy układ nerwowy. Narzędzie mierzy siłę procesu pobudzenia (SPP), siłę procesu hamowania (SPH) oraz ruchliwość procesów nerwowych (RPN). W przeprowadzonym badaniu wyniki rzetelności w podskalach wyniosły: SPP – $\alpha = 0,82$; SPH – $\alpha = 0,74$; RPN – $\alpha = 0,82$.

Do pomiaru organizacji osobowości wykorzystano Inwentarz Organizacji Osobowości (Inventory of Personality Organization, IPO) w adaptacji Agnieszki Izdebskiej i Beaty Pastwy-Wojciechowskiej (Izdebska i Pastwa-Wojciechowska, 2013). Znajduje on zastosowanie w diagnozie poziomu organizacji osobowości, zgodnie z koncepcją organizacji osobowości Kernberga. Narzędzie składa się z 83 pozycji o charakterze samoopisowym, do których badany ustosunkowuje się według pięciostopniowej skali Likerta (1 – nigdy, 5 – zawsze). Pozycje IPO dzielą się na trzy główne skale kliniczne: stopień integracji tożsamości, zdolność testowania rzeczywistości i stosowane mechanizmy obronne oraz dwie skale dodatkowe: natężenie agresji i wartości moralne.

Wyniki rzetelności w przeprowadzonym badaniu wyniosły w poszczególnych skalach: integracja tożsamości – $\alpha = 0,92$; testowanie rzeczywistości – $\alpha = 0,93$; mechanizmy obronne –

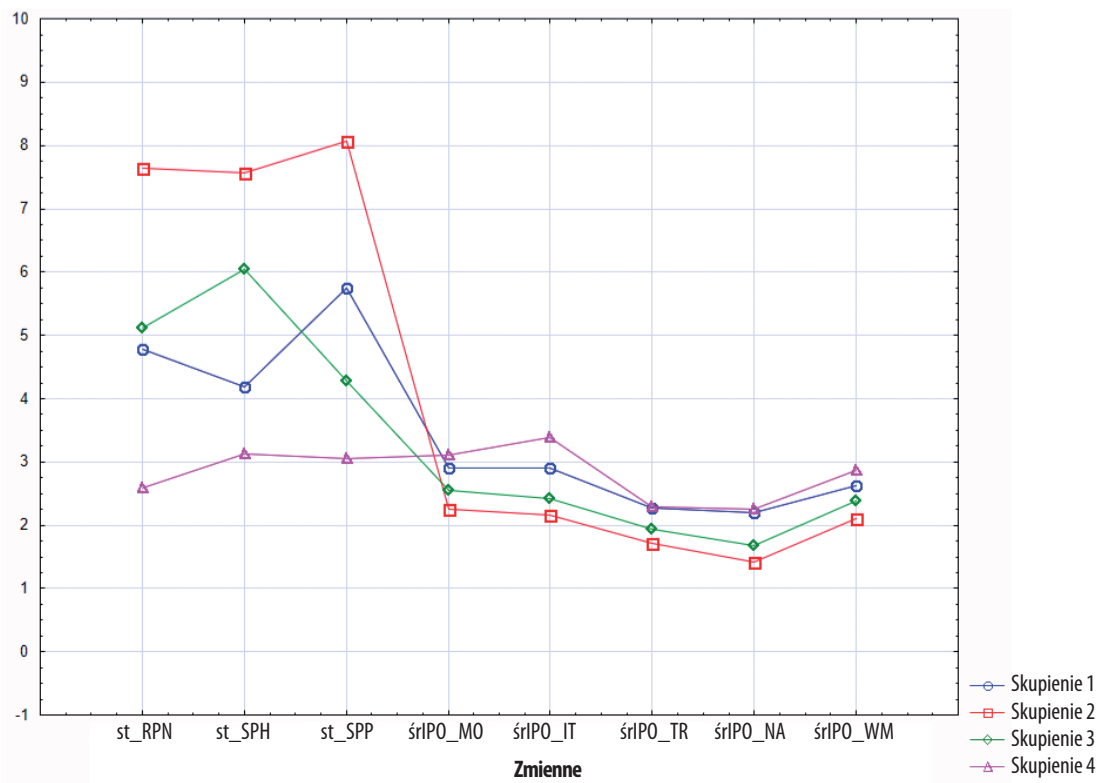
$\alpha = 0,86$; natężenie agresji – $\alpha = 0,87$; wartości moralne – $\alpha = 0,76$.

Obliczenia statystyczne zostały wykonane w programie Statistica 13.3. Zastosowano następujące procedury statystyczne: do oszacowania rzetelności zastosowanych narzędzi wartość α Cronbacha, do oceny związków pomiędzy zmiennymi korelacje rho Spearmana, do wyodrębnienia grup badanych analizę skupień z analizą wariancji oraz testem Tukeya rozsądnej istotnej różnicy (RIR).

WYNIKI

Zgodnie z założeniem (H1) właściwości temperamentu wykazały negatywne związki ze wszystkimi wymiarami organizacji osobowości. Siła procesu pobudzenia ujawniła istotny statystycznie związek tylko z integracją tożsamości. Siła procesu hamowania wykazała istotne statystycznie związki ze wszystkimi wymiarami organizacji osobowości, przy czym najsilniej związana była z natężeniem agresji, najsłabiej zaś z testowaniem rzeczywistości. Ruchliwość procesów nerwowych również okazała się istotnie związana ze wszystkimi wymiarami organizacji osobowości – najsilniej z integracją tożsamości. Tab. 2 przedstawia związki testowanych zmiennych.

Pozytywnie zweryfikowane zostało założenie (H2) dotyczące istnienia skupień różniących się między sobą pod względem właściwości temperamentu oraz organizacji osobowości. W pierwszym etapie analiz eksploracyjnych wykorzystano metodę aglomeracyjną zastosowaną za pomocą odległości euklidesowej, która pokazała silne powiązania między zmiennymi. Zdecydowano się przyjąć rozwiązanie zakładające istnienie czterech skupień znacznie różniących się od siebie,

st_RPN – ruchliwość procesów nerwowych; st_SPH – siła procesu hamowania; st_SPP – siła procesu pobudzenia; st – wyniki przeliczone na steny według norm; IPO – Inventory of Personality Organization, Inwentarz Organizacji Osobowości; śrIPO_MO – IPO – mechanizmy obronne; śrIPO_IT – IPO – integracja tożsamości; śrIPO_TR – IPO – testowanie rzeczywistości; śrIPO_NA – IPO – natężenie agresji; śrIPO_WM – IPO – wartości moralne; śr – wyniki średnie.

Ryc. 2. Wykres średnich skupień wymiarów organizacji osobowości i właściwości temperametu

a jednocześnie wykazujących jak najmniejsze zróżnicowanie wewnątrz siebie. Otrzymane rezultaty przedstawia ryc. 1.

W kolejnym kroku analiz za pomocą metody *k*-średnich pogrupowano respondentów do wyodrębnionych skupień. Odległości euklidesowe skupień prezentuje tab. 3. Tab. 4 zawiera statystyki opisowe oraz wyniki analizy wariancji dla wyodrębnionych skupień, które widoczne są na ryc. 2.

Analiza wariancji wykazała, że zmienna testowanie rzeczywistości jako jedyna nie różnicuje poszczególnych grup. Wykres średnich pokazuje, że im słabszy typ temperametu (niższe SPP, SPH oraz RPN), tym większa patologia osobowości – większa dyfuzja tożsamości, mniej dojrzałe mechanizmy obronne, mniej zintegrowane funkcjonowanie moralne oraz wyższe natężenie agresji.

Skupienie 1. Osoby przynależące do tego skupienia cechują się obniżoną siłą procesów hamowania w stosunku do siły procesów pobudzenia, co wskazuje na typ temperametu średnio silny, o średniej ruchliwości procesów nerwowych, względnie zrównoważony, jednak cechujący się mniejszą zdolnością do hamowania reakcji afektywnych i impulsów. Nasilenie patologii osobowości w tej grupie w zakresie testowania rzeczywistości i natężenia agresji jest podobne jak dla skupienia 4, w zakresie integracji tożsamości, mechanizmów obronnych oraz wartości moralnych nieco niższe niż dla skupienia 4, lecz wyższe w stosunku do skupień 2 i 3.

Skupienie 2. Osoby przynależące do tego skupienia charakteryzują się wysokimi wynikami dla wszystkich cech temperametu, co odpowiada silnemu, zrównoważonemu i ruchliwemu typowi temperametu. Nasilenie patologii osobowości w tej grupie jest najmniejsze.

Skupienie 3. Skupienie to obejmuje grupę osób, których cechy temperametu są na średnim poziomie, z przewagą siły procesu hamowania, co wskazuje na temperament średnio silny, dość zrównoważony, jednak z większą zdolnością do hamowania reakcji. Nasilenie patologii osobowości w tej grupie jest nieco wyższe niż u osób przynależących do skupienia 2, lecz niższe od osób ze skupień 1 i 4.

Skupienie 4. Osoby przynależące do tego skupienia cechują się najniższymi wynikami wszystkich cech temperametu, co wskazuje na jego słaby typ, powolniejszy, charakteryzujący się małą zdolnością do hamowania reakcji afektywnych i impulsów. Nasilenie patologii osobowości w tej grupie jest największe.

OMÓWIENIE

Celem badań prezentowanych w niniejszym artykule było określenie związków pomiędzy właściwościami temperametu wywodzącymi się z koncepcji Pawłowa a organizacją osobowości w ramach teorii Kernberga u osób uzależnionych od alkoholu. Wcześniejsze doniesienia

empiryczne wskazują na silniejszą ogólną patologię organizacji osobowości osób uzależnionych od alkoholu i narkotyków w stosunku do osób nieuzależnionych (Hiebler-Ragger *et al.*, 2016; Wojtyńkiewicz *et al.*, 2020), co było punktem wyjścia badań. Istnieją także dowody na to, że temperament odgrywa istotną rolę w odniesieniu do tendencji do używania alkoholu (Miklewska i Miklewska, 2000; Senejko i Lachowicz-Tabaczek, 2003).

W badaniach wykazano, że silniejszy typ temperamentu związany jest z mniejszym nasileniem patologii osobowości osób uzależnionych. Siła procesu pobudzenia, stanowiąca o odporności i zdolności komórek nerwowych do pracy, odpowiada głównie za wytrzymałość w momencie zewnętrznej lub wewnętrznej stymulacji. Zgodnie z koncepcją Pawłowa im niższa siła procesu pobudzenia, tym bardziej nieadekwatne reakcje objawiające się w różnego rodzaju zaburzeniach, szczególnie o charakterze emocjonalnym (Strelau i Zawadzki, 1998). Wyniki wskazują, że jest ona istotnie statystycznie związana z wymiarem integracji tożsamości, świadczącym o złożonym, stabilnym, głębokim, realistycznym, ale i elastycznym przeżywaniu siebie i innych. Tożsamość pozwala określić zdrowe granice między jednostką a otoczeniem, a także trafnie postrzegać zachowania i stany emocjonalne innych ludzi (Caligor i Clarkin, 2013). Uzyskane wyniki wskazują, że u osób uzależnionych od alkoholu wyższa siła procesu pobudzenia, umożliwiająca bardziej adekwatne reagowanie emocjonalne, wiąże się z bardziej skonsolidowaną i zorganizowaną tożsamością. Siła procesu hamowania, uważana za właściwość związaną z kontrolą zachowania, wykazała istotne związki ze wszystkimi wymiarami organizacji osobowości. Najsilniej związana jest ona z kontrolą agresji, co wskazuje, że u podłoża tendencji do agresji leży trudność z powstrzymaniem się od zachowań i reakcji emocjonalnych. Wyniki wskazują też, że wyższe ogólne nasilenie patologii osobowości wiąże się z mniejszą ruchliwością procesów nerwowych, czyli adekwatnym reagowaniem na zmiany zachodzące w otoczeniu i dostosowaniem własnego zachowania do tych zmian. Dotychczas nie badano związków temperamentu z organizacją osobowości w ramach wykorzystanych koncepcji, stąd uzyskane rezultaty odnoszą się głównie do założeń teoretycznych. Wyniki wskazują, że wśród osób uzależnionych od alkoholu można wyodrębnić grupy różniące się między sobą temperamentem i organizacją osobowości. Silny typ temperamentu, charakteryzujący się wysoką wytrzymałością oraz kontrolą zachowania, cechuje osoby z najmniejszym nasileniem patologii osobowości. Można przypuszczać, że są to osoby będące w stanie najdłużej wytrwać w abstinencji oraz w terapii uzależnienia, u których – być może – uzależnienie rozwinęło się w reakcji na trudne wydarzenia życiowe, stanowiąc sposób regulowania emocji. Osoby o najniższych właściwościach temperamentu, wskazujących na słaby typ układu nerwowego, wykazują najwyższe nasilenie patologii osobowości. Cechują się m.in. stosowaniem najmniej dojrzałych mechanizmów obronnych, co według koncepcji Mellibrudy (1997)

świadczy o tym, że osobom tym może być najtrudniej wytrwać w trzeźwości. Można sądzić, że konfiguracja wysokiej siły procesu pobudzenia, wysokiej siły procesu hamowania i wysokiej ruchliwości procesów nerwowych oraz bliższe poziomowi normatywnemu wymiary struktury osobowości będą sprzyjały zarówno trwaniu w procesie terapeutycznym, jak i utrzymaniu abstynencji. Zastanawiające jest również, na ile uzależnienie w tej grupie osób jest powiązane ze współwystępowaniem zaburzeń osobowości, które są powszechne wśród osób o niższym poziomie organizacji osobowości (Caligor i Clarkin, 2013), jak również wśród osób uzależnionych (Casadio *et al.*, 2016; Zikos *et al.*, 2010).

Kernberg wskazywał, że przyczyną patologii organizacji osobowości mogą być czynniki biologiczne i/lub środowiskowe, które hamują proces rozwoju struktury psychicznej człowieka (za: Cierpiakowska i Soroko, 2014). Uzyskane rezultaty zdają się to potwierdzać. Zahamowanie rozwoju struktury psychicznej w konsekwencji skutkować może wykształceniem sztywnych cech osobowości oraz powtarzających się wzorców zachowania, a jak wskazuje literatura, czynnikami ryzyka uzależnienia od alkoholu są m.in. utrwalone wzorce związane z jego spożywaniem (Frąckowiak i Motyka, 2015). Wydaje się, że osoby o słabszym typie układu nerwowego mogą być bardziej podatne na wykształcenie sztywnych wzorców zachowań oraz wykazywać większą skłonność do uzależnień.

IMPLIKACJE PRAKTYCZNE

Ważnym aspektem w leczeniu osób uzależnionych od alkoholu oprócz diagnozy i terapii uzależnienia powinna być równoległa diagnoza zasobów temperamentalnych i dojrzałości organizacji osobowości, tak by na ich podstawie móc odpowiednio dobrać oddziaływania terapeutyczne. Znajomość psychodynamicznych aspektów osobowości oraz typu temperamentu może mieć znaczenie w projektowaniu bardziej zindywidualizowanych form leczenia oraz przewidywaniu rokowań związanych z różnymi formami terapii. Jak wskazują Caligor i wsp. (2007), pacjenci z wyżej zorganizowaną osobowością osiągają lepsze rezultaty terapeutyczne w terapiach opartych na wglądzie. Pacjenci z niżej zorganizowaną osobowością zaś mają lepsze rokowania w terapiach wspierających i psychoedukacyjnych, pomagających scalać przede wszystkim zdeintegrowaną tożsamość, po to by uruchomić refleksyjność, która wspomaga proces zdrowienia (Gabbard i Wilkinson, 2012).

OGRANICZENIA

Istotnym ograniczeniem badań jest celowy charakter doboru grupy badanej, który wyklucza możliwość uogólniania wniosków na wszystkie osoby uzależnione od alkoholu. Korelacyjny charakter badań nie pozwala na wyciąganie wniosków dotyczących zależności przyczynowo-skutkowych, lecz umożliwia jedynie wskazywanie istotnych związków pomiędzy badanymi zmiennymi. Wyniki wskazują na

związek właściwości temperamentu z patologią osobowości u osób uzależnionych, jednak na ich podstawie nie można wnioskować, czy uzależnienie nasila patologię osobowości, czy też silniejsza patologia osobowości może prowadzić do uzależnienia. Aby móc odpowiedzieć na to pytanie, należy przeprowadzić kolejne, podłużne badania, a także badania dotyczące np. funkcji, jaką pełni alkohol dla osób o różnej organizacji osobowości i różnym temperamencie.

WNIOSKI

Właściwości temperamentu są związane z normatywną lub patologiczną organizacją osobowości u osób uzależnionych od alkoholu.

Konflikt interesów

Autorki nie zgłaszają żadnych finansowych ani osobistych powiązań z innymi osobami lub organizacjami, które mogłyby negatywnie wpłynąć na treść publikacji oraz rościć sobie prawo do tej publikacji.

Wkład autorów

Koncepcja i projekt badania: AC. Gromadzenie i/lub zestawianie danych: AC. Analiza i interpretacja danych: PB. Napisanie artykułu: PB. Krytyczne zrecenzowanie artykułu: PB. Zatwierdzenie ostatecznej wersji artykułu: PB.

Piśmiennictwo

- Bryl N, Czarnecka-Iwańczuk M, Romanowska M et al.: Drinking alcohol as a way of coping with stress in students of medical faculties. *Psychiatr Pol* 2020; 54: 265–277.
- Caligor E, Clarkin JF: Model osobowości i patologii osobowości oparty na teorii relacji z obiektem. In: Clarkin JF, Fonagy P, Gabbard GO (eds.): *Psychoterapia psychodynamiczna zaburzeń osobowości*. Podręcznik kliniczny. Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego, Kraków 2013: 23–60.
- Caligor E, Kernberg OF, Clarkin JF: *Handbook of Dynamic Psychotherapy for Higher Level Personality Pathology*. American Psychiatric Publishing, Inc., Washington 2007.
- Casadio P, Olivoni D, Bonafede R et al.: Co-occurrence of substance use and personality disorders. In: Predy V (ed.): *Neuropathology of Drug Addictions and Substance Misuse. Volume 3: General Processes and Mechanisms, Prescription Medications, Caffeine and Areca, Polydrug Misuse, Emerging Addictions and Non-Drug Addictions*. Academic Press, London 2016: 239–248.
- Cierpiałkowska L, Marszał M: Patologia organizacji osobowości w teorii relacji z obiektem O. Kernberga. *Czas Psychol* 2013; 19: 47–56.
- Cierpiałkowska L, Soroko E (eds.): *Zaburzenia osobowości. Problemy diagnozy klinicznej*. Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza, Poznań 2014.
- Cloninger CR, Sigvardsson S, Bohman M: Typ I i typ II alkoholizmu – uaktualnienie badań. In: *Typologie alkoholizmu. Alkohol a zdrowie*. PARPA, Warszawa 2002: 50–64.
- Erzin G, Kılınçel O, Kokurcan A et al.: Association between treatment motivation, addiction characteristics, craving and temperament traits in male patients with alcohol addiction. *Cukurova Med J* 2020; 45: 298–305.
- Frąckowiak M, Motyka M: Charakterystyka problemów społecznych związanych z nadużywaniem alkoholu. *Hygeia Public Health* 2015; 50: 314–322.
- Gabbard GO, Wilkinson SM: *Przeciwpriemiesienie w terapii pacjentów borderline*. Wydawnictwo IMAGO, Gdańsk 2012.
- Hiebler-Ragger M, Unterrainer HF, Rinner A et al.: Insecure attachment styles and increased borderline personality organization in substance use disorders. *Psychopathology* 2016; 49: 341–344.
- Izdebska A, Pastwa-Wojciechowska B: Organizacja osobowości i jej pomiar – polska adaptacja kwestionariusza IPO Kernberga i współpracowników. *Czas Psychol* 2013; 19: 17–27.
- Kernberg OF: *Aggression in Personality Disorders and Perversions*. Yale University Press, New Haven 1992.
- Kernberg OF: What is personality? *J Pers Disord* 2016; 30: 145–156.
- Kosowska M, Wojtyńkiewicz E: Organizacja osobowości u osób uzależnionych od alkoholu w początkowym i końcowym okresie terapii odwykowej. In: Wojtyńkiewicz E, Szatkowska K, Borzyszkowska A (eds.): *Psyche-Ciało-(Nie)Stabilność*. Wydawnictwo Uniwersytetu Kazimierza Wielkiego, Bydgoszcz 2021: 178–199.
- Mellibruda J: Bio-psycho-społeczna koncepcja uzależnienia od alkoholu. *Alkohol Narkom* 1997; 28: 277–306.
- Mikłewska A, Mikłewska A: Związek temperamentu z zachowaniami agresywnymi i zagrożeniem uzależnieniem od alkoholu w świetle regulacyjnej teorii temperamentu J. Strelaua: sprawozdanie z badań. *Przegląd Psychol* 2000; 43: 173–190.
- Oniszczenko W, Dragan W, Piłat J et al.: Regulacyjna teoria temperamentu: profile cech temperamentu pacjentów z chorobą afektywną dwubiegunową i uzależnionych od alkoholu. *Psychol-Etol-Genet* 2014; 29: 23–35.
- Poprawa R: Znaczenie cech temperamentu dla zaangażowania młodzieży w używanie alkoholu. *Psychol Rozw* 2013; 18: 51–73.
- Senejko A, Lachowicz-Tabaczek K: Podmiotowe i społeczne czynniki ryzyka uzależnienia od alkoholu. *Psychol Rozw* 2003; 8: 81–97.
- Strelau J: *Psychologia temperamentu*. Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2012.
- Strelau J: *Temperament – osobowość – działanie*. Państwowe Wydawnictwo Naukowe, Warszawa 1985.
- Strelau J, Zawadzki B: *Kwestionariusz Temperamentu PTS*. Podręcznik. Pracownia Testów Psychologicznych Polskiego Towarzystwa Psychologicznego, Warszawa 1998.
- Vecchiotti R, Mansueto G, Marziali RA et al.: The mediating role of alexithymia in the relationship between affective temperament and craving: cross-sectional study conducted in a sample of bipolar and alcohol use disorder patients. *J Affect Disord* 2023; 325: 110–118.
- Vikas, Malik L, Kumar K: Personality profile and level of anxiety in patients with alcohol dependence syndrome: a comparative study. *Open J Psychiatry Allied Sci* 2018; 9: 119.
- Włodarczyk E: Społeczne konsekwencje problemu alkoholowego w Polsce. *Pedag Spol* 2018; 68: 241–258.
- Wojtyńkiewicz E, Liberacka-Dwojak M, Sękowski M: Organizacja osobowości u osób uzależnionych od alkoholu i narkotyków. In: Basińska MA, Grzankowska I (eds.): *Wybrane zagadnienia z psychologicznej diagnozy klinicznej*. Vol. 1, Wydawnictwo Uniwersytetu Kazimierza Wielkiego, Bydgoszcz 2020: 201–225.
- Zikos E, Gill KJ, Charney DA: Personality disorders among alcoholic outpatients: prevalence and course in treatment. *Can J Psychiatry* 2010; 55: 65–73.